

399
OCAK-ŞUBAT 2018

MİMARLIK'tan

MİMARLIK MÜZESİNE DOĞRU

- Tchoban Vakfı Mimari Çizim Müzesi

İNGİLİZCE ÖZET / ENGLISH SUMMARY

- Mimarlık 399. | January-February 2018

MİMARLIK DÜNYASINDAN

MİMARLIK GÜNDEM

- Kentler, Belediyeler ve Yönetimleri
  Akın Atauz, Şehirci

ANMA

- Aydın Boysan: Strüktürün Şiirini Yazan Mimar
  Afife Batur, Prof. Dr., İTÜ Mimarlık Emekli Öğretim Üyesi
- İlhan Tayman'ın Ardından
  Doğan Hasol, Dr., Y. Müh. Mimar

GÜNCEL

- Tüketim Kültürü, Eşitsizlik ve İklim Krizi
  Ümit Şahin, Dr., Sabancı Üniversitesi İstanbul Politikalar Merkezi
- İhanetler, İtiraflar, İnşaatlar
  Murat Balamir, Prof. Dr., ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Emekli Öğretim Üyesi
- 20. Yüzyıl Mimarlığının Korunması ve AKM
  Zeynep Ahunbay, Prof. Dr., İTÜ Mimarlık Bölümü
- Yıkılıp Yeniden İnşa Edilen Tarihî Kent Merkezi Üzerine: Diyarbakır Sur Raporu

ETKİNLİK

- Delhi Notları: ICOMOS 2017 Genel Kurulu
  Zeynep Gül Ünal

MİMARLIK VE EĞİTİM KURULTAYI

- Bir Kez Daha, Mimarlık ve Eğitim Kurultayı'nın Ardından: "Sen Yoksan Bir Eksiğiz"
  Güven Arif Sargın, Prof. Dr., ODTÜ Mimarlık Bölümü
- Eğitim / Araştırma / Uygulama: Ayrı Ama Bağlantılı
  Johan De Walsche, Prof. ir. Arch, Antwerp Üniversitesi Mimarlık, İçmimarlık ve Kentsel Tasarım Bölümü, EAAE Eğitim Akademisi Proje Yöneticisi

ANMA PROGRAMI: MARUF ÖNAL

- Profesyonel Mimar Olarak Maruf Önal
  Yayına Hazırlayan: Fatma Öcal Al, Anma Programı Yürütücüsü
- Tamamen Yitirmeden Önce: Maruf Önal İmzalı Çanakkale'de Bir Sosyal Tesis
  Ayşe Ceren Güler, Arş. Gör., İTÜ Mimarlık Bölümü

YARIŞMALAR

- Merzifon Belediyesi İş ve Yaşam Merkezi Mimari Proje Yarışması
- Uzundere Cemevi Sosyokültürel Merkez Ulusal Mimari Fikir Projesi Yarışması

MİMARİ TASARIM

- Mimarlıkta Yaratıcı Haritalama: "Yaşanmış Mekân"ı Görünür Kılmak

ANMA PROGRAMI: MARUF ÖNAL

Profesyonel Mimar Olarak Maruf Önal

Yayına Hazırlayan: Fatma Öcal Al, Anma Programı Yürütücüsü

Maruf Önal, "profesyonel mimar" olarak nasıl yetişti; 1940'lı yıllardan 1980'lere uzanan büro ve yarışma deneyimleri ile nasıl bir mimarlık üretimi sürecinde yer aldı ve nasıl bir mimarlık üretti; bu üretimiyle Önal'ın mimar kimliği nasıl tanımlanabilir? Yanıtları aramak üzere, 23 Kasım 2017 tarihinde Doğan Tekeli ve Cem Sorguç ile Anma Komitesi üyeleri T. Elvan Altan ve Bülend Tuna bir araya geldiler.

Altan: "MARUF ÖNAL ve MİMARLIĞIN KURUMSALLAŞMASI: Büro Pratiği . Örgütlenme . Eğitim" başlığı altında hazırladığımız 2016-2018 Anma Programı çerçevesinde Maruf Önal'ı üç yönüyle anlamaya çalışıyoruz; profesyonel, örgütçü ve akademisyen kimlikleriyle. Akademisyen kimliğinin tartışıldığı toplantının ardından, bugün de Önal'ın profesyonel mimar kimliğiyle yaptığı katkıları ele alacağız. (**Resim 1**)

Bugün, 1940'lı yıllardaki ilk projelerinden başlayarak, 1950'lerde içinde olduğu mimarlık bürosu çerçevesindeki yarışma katılımları ve diğer deneyimlerini, 1960'lardan itibaren de bir yandan akademide görev alıp diğer yandan örgütlenme süreçlerinde etkin rol oynarken yürüttüğü serbest mimarlık pratiğini, bu süreçlerde profesyonel mimar olarak Önal'ın Türkiye mimarlık ortamındaki yerini tartışmaya çalışacağız.

Konuya dörtlü bir çerçeveden bakabiliriz diye düşünüyorum: Birincisi, eğitiminden başlamak üzere "Nasıl mimar olunur?" sorusundan yola çıkarak, deneyimlediği eğitim süreçlerini konuşabiliriz. İkincisi, "Nasıl mimarlık yapılır?" diye sorarak, büro ve yarışmalar deneyimlerini konuşabiliriz. Ardından, "Nasıl bir mimarlık?" sorusuyla, Önal'ın projelerinin modernist kimliği ve zaman zaman vurgulanan gelenekselci yönü tartışılabilir; Cumhuriyet mimarlığındaki modernist-gelenekselci gerilimi üzerine konuşulabilir. Burada tasarladığı yapı tipleri üzerinden dönemin yapı üretimi üzerine de konuşabiliriz. "Nasıl bir mimar?" diye sorarak da sonuçlandırabiliriz. Önal "sıradan bir mimar" olduğunu söylemiş hep; aldığı eğitim, proje üretme deneyimleri ve ürettikleri üzerinden giderek, bu tanımını yorumlamaya çalışabiliriz.

Türkiye'de erken Cumhuriyet döneminde, yaklaşık 1950'lerin başlarına kadar, mimarlık eğitim ortamının meslek alanının oluşmasını nasıl etkilemiş olabileceği üzerine konuşarak başlayabiliriz diye düşünüyorum. Önal'ın mimarlık eğitimi öncesi lise yıllarında aldığı resim dersleri, heykel dersleri var. Sonra 1938'de Akademi'ye başlıyor ve burada tarihte isimleri artık yer etmiş Taut, Eldem, Holtay, Oelsner gibi birçok hocayla çalışıyor. Ayrıca, Burhan Toprak'tan sanat tarihi, Necip Fazıl'dan felsefe, Ahmet Hamdi Tanpınar'dan estetik, Celal Esad Arseven'den şehircilik dersleri almış. O yıllarda Almanya'dan, İtalya'dan gelen az sayıdaki dergilerden uluslararası ortamı takip etmeye çalıştıklarını söylüyor. Alman Mimarlık Sergisi'nden de bahsediyor. Dönemin *Arkitekt* dergisinden, derneğin yayınladığı *Mimarlık* dergisinden, *Yapı* dergisinden; Taut'un *Mimarlık Bilgisi* kitabından bahsediyor sohbetlerinde. Aslında, kısaca, "Erken Cumhuriyet döneminin ikinci mimar kuşağı olan bizler kısır ve tek doğrultuda bir öğrenimle eğitim gördük" diyor. Tam savaş ortamında eğitim alıyor; dolayısıyla zorluklarını da yaşamış o nesil. Önal'ın eğitim aldığı ve yeni mezun olduğu yıllar "milli" mimarlığın baskın olduğu, Eldem'in ve Onat'ın etkisi olan bir dönem; ama bir yandan da modernist anlayış da sürüyor. Önal'ın yeni mezun olduğunda, 1943'te yaptığı projede örneğin, güçlü bir modernist yaklaşımı var.

Türkiye'de 20. yüzyıl mimarlığını üretenler, Önal gibi, 1950'lerin başlarına, ortalarına kadar eğitim almış olan neslin mimarları. Dolayısıyla, o eğitim ortamından başlayıp 1950 ve sonrasında büroların kurulması, devletin açtığı yarışmalarla özel sektörün proje taleplerinin artması ile şekillenen uygulama ortamına geçebiliriz diye düşünüyorum.

Tekeli: Efendim, gayet güzel bir giriş yaptınız. (**Resim 2**) İlk modernler Seyfi Bey, Sedad Hakkı Bey, Arif Hikmet Bey... Onlardan sonra gelen ikinci kuşak, asıl modernizmi Türkiye'ye getirenler, Abdurrahman Hancı, Turgut Cansever, Maruf Önal vs. Biz de o kuşağa bağlanan üçüncü kuşağız; ben, Sami Sisa, Behruz Çinici, Nişan Yaubyan vesaire. Cumhuriyet döneminin ilk kuşağı hakkında böyle bir tarihçe çizilebilir.

Maruf Bey benden 10-11 yaş büyük, demek ki ben ilkokula girdiğim zaman o akademiye girmiş, 1938'de. 1939'da harp başladığına göre eğitimini harp içinde yapmış. Dolayısıyla çok kısır bir dönem. Bir defa iletişim yok gibi bir şey. Mesela biz Teknik Üniversite'de 47-48 yılında eğitime başladığımızda bizde *Das Ideale Heim* diye bir dergi vardı, üniversitenin kütüphanesinde, başka bir şey yoktu görebildiğimiz. Maruf Bey'in de yabancı kaynaklardan beslenmesi bence 1950'li yıllardan sonra olmalı. Biz 1952'de mezun olduğumuzda artık Le Corbusier'in *Oeuvre Complete*'i filan Türkiye'de satılıyordu. O kaynaklar o zamandan başlamış olmalı.

Şimdi ben mimarlık tarihçisi de bilim adamı da olmadığım için bir sınıflandırma içinde anlatmaktan ziyade Maruf Önal'la kişisel ilişkilerimden, anılarımdan, onu nasıl tanıdığımdan, biraz da mimar olarak mimarlığına nasıl baktığımdan bahsetmek istiyorum.

Ben Maruf Önal ismini 1950'de işittim. O yıl Sedad Bey'le Emin Bey'in birinci oldukları ünlü Adalet Sarayı yarışmasında, yani Türkiye'ye moderni getirdiği iddia edilen yarışmada, Maruf Önal-Nevzat Erol hatırladığıma göre ikinci ödülü kazanmışlardı. (**Resim 3**) Ondan sonraki mansiyonlardan da ikisini gene Emin Onat ve Sedad Bey kazandılar. Onların arasına girip geleneksel bir yapıyla, uluslararası jüriden ikinci ödülü kazandılar. Demek ki plan organizasyonunda akıllı, yerine uygun bir plan yapmakta çok başarılı olmuşlar.

Biz mimarlığı Emin Onat'tan öğrendik, Bonatz hocalık etti, Holzmeister'i, Oelsner'i tanıdık. Hocalarımız bunlar. Mesela Bonatz, akademik klasik denilen bir eğitim verirdi. En iyi örneklerinden biri Harbiye'deki Radyo Evi binası; onu ideal almaya çalışırdık. Hatta biz mezun olmadan evvel 1950'de bir yarışma kazandık: "İzmir Merkez Bankası" (Orhan Bolak imzasıyla girmiştik ama projenin en az üçte ikisi bizimdir.)

Ama mezun olur olmaz baktık ki yarışmalarda farklı bir dil gelmiş Türkiye'ye. Bu dili en çok da Maruf Bey'in projelerinde gördük. Zaten biz 1952-1953 yılında Halıcıoğlu'nda askerlik yaparken Turgut Cansever'le tanışmıştık. Cansever de Paris'ten yeni dönmüş, askere gelmiş, bizden 6-7 yaş büyük. Orada biz Cansever'den bir modern mimari eğitimi aldık. Az-çok dünyadan haberimiz var, ama Cansever'den bunu direkt öğrendik ve çok heyecanlandık. Onun üzerine biz mezun olur olmaz *Oeuvre Complete*'i aldık, beş cildi satır satır okuduk. Corbusier'e, anlatışına hayran olduk.

Bu arada Maruf Önal da İnşaat ve Mimarlık Atölyesi İMA'yı kurmuştu. (**Resim 4**) Cansever'i askerden tanıyoruz, Maruf Bey'in ismini biliyoruz, biz de yeni yeni kurulmuş bir büroyuz; 1952-53 yıllarında biz İMA'ya ziyarete gitmeye başladık. Bugün Galatasaray'da şimdiki Yapı Kredi binasının olduğu yerde bir iş hanı vardı, ismini unuttum...

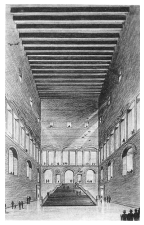
Altan: Kurtuluş Han.

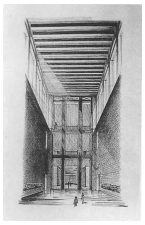
Tekeli: Olabilir. O hanın çatı katında, müthiş bir büroydu. Yani 8-10 büyük masa var, masaların üstü kitaplarla, projelerle dolu; bir akademi atmosferi... Biz orada hem ziyaret ediyoruz, hem de haftada bir gün genel konuşmalara iştirak ediyoruz. Melih Birsel, Haluk geliyor, Süha Toner, Maruf Önal, Turgut var, İstanbul'un ahvali, mimari nereye gidiyor vs.

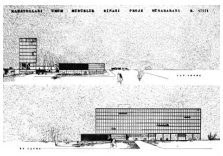

Üzerine
Ela Alanyalı Aral, Doç. Dr., ODTÜ Mimarlık Bölümü

CUMHURİYET DÖNEMİ MİMARLIĞI

- İstanbul'da Modern Bir Kentsel Mekân Düzenlemesi: Fenerbahçe Yarımadası
Ayşe Durukan Kopuz, Yrd. Doç. Dr., Namık Kemal Üniversitesi İnşaat Mühendisliği Bölümü

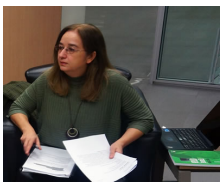
YAYINLAR

TEMA[S]

- Umut Ormanı: Kamusal Örtü
Nihan Gürel Unur, YTÜ Mimari Tasarım Programı Doktora Öğrencisi

KÜNYE

konuşmalar yapıyoruz. O zaman İMA ilk serbest mimarlık bürosu. Hocaların büroları var, ama kürsülerde, öyle ticari gerçek anlamda büro değil. Bu büro bizi çok etkiledi. Maruf Bey'le bu tanışıklığımız kendisine olan bir sevgi ve hayranlıkla -çünkü son derece de mütevazı bir insan- devam etti.

1956'da, 55 sonları muhtemelen, Erzurum Atatürk Üniversitesi proje yarışması açıldı. Biz bu yarışmaya girerken dedik ki, "Maruf Bey'i çağıralım, rica edelim de bir eleştiri alalım". Tünel'de Nergis Sokak'ta 3-4 masalı küçücük bir büromuz vardı. Maruf Bey bir akşamüstü geldi, paftalara baktı. Bize inanılmaz güzellikte bir eleştiri yaptı, ağzımız açık kaldı. Beethoven'dan bahsediyor; müzikte az seslilikle nasıl anıtsal bir eser yaratıldığını, yalınlığın ne olduğunu; bilmediğimiz kavramlar anlatıyor. Biz Maruf Bey'e bir daha hayran olduk. O zaman ortağı da yarışmalarda Affan Kırımlı çoğu defa; yarışmalarda modern projeler getiriyorlar.

Biz ondan sonra çok yoğun bir şekilde yarışmalara girdik. Yarışmalara hazırlanırken eskizleri duvara asar bakardık Sami'yle beraber, "bunu Maruf Bey'e gösterebilir miyiz" derdik. O bizim beğeni kriterimizdi, bir çıta. Kendisinin üzerimizde öyle bir etkisi olmuştur.

Neticede Maruf Önal'la arkadaşlığımız meslek içerisinde devam etti. 1957 döneminde ben bir süre Mimarlar Odası başkanı oldum. 27 yaşındaydım, belki de en genç başkan benim şimdiye kadar, var mı başka bilmiyorum. Benden sonra Maruf Bey geldi başkanlığa, 4. Dönem Oda başkanıdır. Sonra bir süre Maruf Bey'le yakın ilişkimiz kesildi. Yani konuşuyoruz, ama ilk başlardaki kadar haftalık toplantılarımız yok. Sonra bu toplantılar biraz Melih Birsel-Haluk Baysal'ın bürosuna nakloldu, orada da devam ettik bir süre, sonradan da nasıl olduysa bir kopuş oldu. İMA devam edemedi, o güzelim büro kişilerin ayrılmasıyla, aralarındaki geçimsizliklerle, tabii Cansever'le filan kolay değil, 8 ortağa çıktılar bir ara. Mesela Karayolları yarışmasına 8 kişi girdiler bildiğime göre, çok da güzel bir proje yaptılar. (**Resim 5**) Yarışmalarda bir yüksek, bir alçak kitle dönemi...

Sonradan 1963-64 yıllarında evimiz Topağacı'nda bir apartmana taşındı. Karşımızdaki apartmanın zemin katında bahçe içinde Maruf Bey'i gördük. Oraya nakletmiş İMA'yı, kapıda İMA yazıyor. Önü camekân, yoldan birkaç basamak aşağıda bir bahçe var, o katın da yarısı yol seviyesinin altında, yarısı üstünde; bakıldığında evden de görülüyor. Sabah çıktığımızda da görüyoruz, selamlaşıyoruz.

Maruf Bey orada yıllarca tek başına çalıştı. Nasıl bir disiplinle çalışıyor! Ben mesela büroda çalışırım, ama yarım saat çizerim, yarım saat dalga geçerim, kalkarım, konsantre olamıyor insan. Çalışınca sıkı çalışırım ama... Maruf Bey orada bir yogi sabrıyla, muntazam giyimli kuşamlı, uzun büyük 2 metreyi geçen bir masa başında çalışıyor.

Orada Maruf Bey, Şevki Balmumcu'ya hamilik etti. İnanılmaz bir hamilik. O büronun bir veya iki odasını Şevki Bey'e verdi. Şevki Bey orada kalıyordu. Maruf Bey gelmeden evvel Şevki Bey kalkıyor, ön bahçeyi süpürüyor, saat 8'de filan. Maruf Bey geldikten sonra da Şevki Bey koluna gazeteyi alıyor, *Cumhuriyet*'i, yürümeye çıkıyor. Bütün gün yürüyor; büroları geziyor, İstanbul'u geziyor... Ama kendi yaşıtlarını geziyor. Sonra işittik, Şevki Bey'e herkes kendi yaşıtları veya daha küçükleri bir küçük aidat ödüyorlar. Hatta Şevki Bey gayet gururlu, mesafeli, ama mesela Aydın Boysan'a gittiği zaman -gördüm ben çünkü- "Aydın, sökül paraları" diyor, onunla laubali adeta. Ben de istedim, Şevki Bey'e bir katkı vereyim, "Ne münasebet, sen kim oluyorsun" dedi Şevki Bey. Maruf Bey orada Şevki Bey'in vefatına kadar senelerce kol kanat oldu, ikametini, yardımını eksik etmedi. Maruf Önal'ın o tarafı da var ve bundan da bahsettiğini hiç kimse duymamıştır, ama ben şahidim.

Maruf Bey gene Mimarlar Odası'nda birtakım görevlerde bulunurken 1960'lı yıllarda Oda'nın özel mimarlık okulları mücadelesi oldu. Özel mimarlık okulları açılıyor, mimarlığın ticareti yapılıyor diye kıyamet kopuyor. "Maruf mimarlık okulu açıyormuş" diye bir dedikodu çıktı. Ama Oda'da mücadelenin içinde o sırada. İnsanoğlu tuhaf, inanıldı, "Vay namussuz Maruf!" Kimse de demedi ki, Maruf yapar mı öyle şey? Bir propaganda, kim yaptı, kim çıkardı, bilmiyorum. Sonra anlaşıldı ki hiç aslı yok. Maruf Bey son derece *intègre*, son derece dürüst bir insan.

Daha sonra Maruf Önal'ın hoca olduğunu duyduk Yıldız'da. Büroya da hocalıkla beraber devam ediyor. Hocalığa gittiği zaman büro kapalı, ama onun dışında lambası yanıyor, masanın başında sabit oturuyor, çok çalışkan.

Tuna: Sizin bir konuşmanız vardı Maruf Önal'ın cenazesinde, "bizim için rol model oldu" demiştiniz, çok etkilemişti beni. (**Resim 6**)

Tekeli: Aynen öyle. Maruf Bey çok tevazu gösterirdi. Mimar Sinan'da Yunus Aran Konferansları dizisinde bir konuşmasını dinledim, şöyle başladı söze: "Biz geldik gidiyoruz. Bir şey de yapamadık, bir şey beceremedik. Onun için ben size meslek anıları filan anlatayım." Kırdı geçirdi, herkes katılıyor gülmekten. Diyor ki mesela: "1956'da belediyeye verdiğim bir projenin ruhsatı hâlâ çıkmadı. 1500 defa gidip gelmişim belediyeye, mal sahibi de beni beceriksizlikle suçluyor. Sen ne beceriksiz adamsın, diyor."

Altan: Doğan Bey, İMA'nın ilk kurulan özel büro olduğundan bahsettiniz; bunu açabilir miyiz?

Tekeli: Daha önce belki Zeki Bey'in filan var, yani *Arkitekt*'in yanında... Bazı öyle bürolar vardı Bankalar Caddesi'ndeki hanlarda, tek oda mühendis-mimar, birtakım şirketler, yarı müteahhit, yarı mimar, villa yapıyor filan, ama bizim bugün bildiğimiz manada büro organizasyonu ilk İMA'dır. 1953'te kuruluyor zannediyorum.

Altan: Bu dönemin zorluklarına örnek olarak, diyor ki Maruf Önal, "Daha çok özel kesimden olmak üzere sınırlı ölçüde orta büyüklükte işler aldım. Önerilerimi işverene beğendirip kabul ettirmek ve ruhsat alabilmek için çok uğraş verdim. Ödün veremiyorsan işinden oluyorsun, bu yüzden çok iş kaybettiğim olmuştur. Ruhsat almaksa özel bir yetenek gerektirir." Hem işverenle, hem kamuyla çok zorlanarak gelişen bir uygulama alanı mimarlık bu dönemde.

Tekeli: *Mimarlık Zor Zanaat* kitabımın amacı işte bu, o dönemi bu tarafıyla anlatmak. Hâlâ da öyle, belki daha da kötü.

Mimarlığına gelince Maruf Önal'ın... İlk yapılarından, Vişnezade'deki Fahrettin Belen Evi hâlâ inanılmaz derecede duyarlı bir yapı, müthiş bir şey. (**Resim 7**) O yaşta onu nasıl yapmış? Baktıkça hayran olmamak elde değil. Sonraki yapılarında ve eleştirilerinde tanıdığımız Maruf Önal'ın yalınlığı, akıllılığı filan fevkalade gidiyor. Fakat sonradan kitaplarda, dergilerde gördüğüm, birtakım organiğe dönüş var yapılarında. Kartezyen, çok ağırbaşlı yapılardan biraz organik yapılara geçiş. Onu şuna bağlıyorum ben: 1963'te Bruno Zevi İstanbul'a geldi ve üç konferans verdi Teknik Üniversite'de. Birinci konferansta 212 salonu yarı dolu, ikinci konferans tam dolu, üçüncü konferansta bütün koridorlar dolu, müthiş. Zevi modernizmi eleştiriyor, Mies'i, Corbusier'i eleştiriyor ve organiği anlatıyor. Bu konferans Türkiye'de mimarlık ortamını etkiledi. Ben üniversiteye gidip gelmiyorum, ama büroda çalışan son sınıf öğrencilerinden duyuyorum, bizim Kemali Bey, Allah rahmet eylesin, diyormuş ki "biraz kıvırsak..." Acaba diyorum Maruf Bey oradan mı etkilendi? Çünkü Türkiye'de öyle genel bir hava oldu yapılarda.

Maruf Önal'ın hoca olması öğrenciler açısından fevkalade hizmettir, ama mimarlık açısından belki biraz kayıptır diye düşünüyorum. Çünkü ben de hocalık ettim 10 sene, çok yıpratıcı bir meslek. Belki iyi hocalar öğreniyorlar zamanla hocalığın tekniğini. Mesela, uyduruk talebeleri bırakıyorlar, iyilerle meşgul oluyorlar belki. Ben yapmazdım öyle, bütün talebeleri aynı seviyeye getireyim diye helak olurdum. Akşam eve döndüğüm zaman bitiğim. Büroda o kadar yorulmam mümkün değil. Maruf Bey'in de hocalığı sömürmüştür onu mutlaka. Eğer İMA'daki gibi bir organizasyon içinde kalsa veya bizim büro gibi, uygun bir ortakla çalışabilseydi çok daha güzel eserler verirdi. Çünkü öyle bir yalıncı usta ki kime benzeteyim? Mesela, Louis Khan'a yaklaşabilirdi, kafası öyle. Ama sonradan özellikle son yıllarda mesela,

Hakkı Önel'le projeler yaptı. Ben belediyede bir kuruldaydım, Hakkı bana projeleri getirirdi kurula sunmadan evvel, orta karar projelerdi onlar. Maruf Bey'le benim sesimiz çıkmazdı filan ama onun eski yıllardaki projeleriyle ve duyarlılığıyla alakası yoktu. Belki de Hakkı filan çalışıyorlardı da, vaktiyle Sedad Bey'in ismini kullandıkları gibi, Maruf başımızda, diyorlardı, bilmiyorum. Ben Maruf Önal'ın hocalığını Türk mimarlığı için bir yandan kazanç, bir yandan kayıp diye yorumlamak istiyorum, öyle düşünüyorum.

Altan: Mezuniyeti sonrası Akademi'de asistanlığı var iki-üç yıl, sonra askere gidiyor, dönünce tekrar Akademi'ye almamışlar, mimarlık uygulamasını sürdürmüş 1958'e kadar. (**Resim 8**)

Tuna: Biraz sanki dışarıda, meslek ortamında deneyim kazandıktan sonra akademiye gitme, eğitmenliğe başlama gibi bir deneyimi olmuş. Bunu önemsedim.

Altan: Önal'ın modernist yaklaşımı üzerine konuşabilir miyiz biraz? Modernlik vurgusu onunla ilgili yazılan her yazıda var, ama aslında detaylandırılmış yorumlar da var. Mesela, İhsan Bilgin "mütevazı, güvenilir modern" demiş; Şevki Vanlı "huzurlu ve kontrollü bir modernizmi vardı", "kararlı ve duyarlı bir dili vardı" demiş.

Tekeli: Bunların hepsi doğru efendim. Zaten modernin çılgını yoktu. Corbusier'nin yepyeni şeyleri var, ama onlar da postmoderne göre, bugün gördüklerimize göre her biri duyarlı, aklı başında... Modern öyleydi. O yüzden beğeniliyordu zaten, inandırıcıydı yani.

Altan: Evet, Maruf Bey de şöyle diyor: "Tasarımı, inşaatı ve ayrıntıları doğru ve akıllı çözülmüş yapılar yapmayı istiyorum. Bu tür yapılar kötü kullanımlar dışında kolay kolay eskimez, her zaman için iyidir."

Tekeli: Belki bizim de o yolu tutmaya çalışmamız, yapılarımızın akılcı olmasını aramamız, amaçlamamız -olmuştur/olmamıştır başka ama o amaçla yola çıkmamız- belki de Maruf Önal'ın etkisidir.

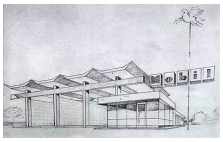

Altan: O dönemde rasyonalist yöntem kabul ediliyor, modernizm tanımı içinde. İşlevselcilik var; biçim üretimi değil, işlev önde. Önal'ın söylediklerinde hep çevreyle ilişki, kültürel ve doğal ortamla ilişki vurgusu öne çıkıyor. Biraz önce bahsettiğimiz organik yaklaşımın bir örneği de Büyükada'da yaptığı konut. (**Resim 9**) Onu anlatırken de "bütün odalar denizi görsün diye kırdım" diyor. Yine bir şekilde rasyonalize ediyor biçimsel üretimini. Hep iç-dış bütünlüğü, çevreyle ilişki üzerinden anlatıyor üretimini.

Tekeli: Eğer Maruf Bey, bu kırık çizgilerle çalışılan mimariyi benimsemeseydi; o yapıyı, öyle yapmazdı. Bütün odaların deniz görmesinin tek çaresi kırmak değil bildiğiniz gibi, dimdik de koysanız, böyle de koysanız, yandan bakar filan. Ama benim anladığıma göre -hepimiz biraz bunu yapıyoruz, aynı yollardan geçtiğimiz için, insan yaptığına sonradan da açıklama buluyor- o hoşuna gitmiş, o çıkmış o anki haletiruhiyesinden, yaratıcılığından, sonra da "Onu niye kırdın Maruf?" "E odalar denizi görsün diye kırdım!"

Altan: Bir de Bakırköy'deki Ziraat Bankası'ndan bahsedebiliriz. (**Resim 10**) Orada "Türk evi" denilen geleneksel konuttan da referans alıyor. Şöyle diyor: "Eskiye özlem duyan eklektik bir yapı da olmamıştır yaptığım." Yani, modernist bir içgüdüyle bence, savunmaya da çalışıyor bir yandan. Aslında rasyonalist duruşu çok daha güçlü, ama bir yandan geleneği de önemsiyor. Bu durum Önal'a özgü değil, modernle gelenekselin bir araya getirilmesi Türkiye mimarlığının gündeminden düşmeyen bir dert aslında.

Tekeli: CIAM'ın kurallarının, Corbusier'nin anlattıklarının, yani modernin ilkelerinin etik tarafı var, strüktüre kıymet veren bir tarafı var, ayağı yere basıyor, mantıkla gayet güzel açıklanabiliyor. Bu mimari herkesi etkiliyor ve birdenbire de bir yol değişimi, klasik ağır kaplama yapılardan sonra bir hafifleme, bir ruh hafiflemesi oluyor. Zamanın ruhuna da uygun. İkinci Cihan Savaşı'ndan sonra yıkılan kentleri eski yapılar gibi imar etmenin imkânı yok...

Altan: Cem Bey, siz Maruf Önal'ı Anma Programına seçen 15. Ulusal Mimarlık Ödülleri Programının seçici kurulundaydınız. Siz neler anlatırsınız?

Sorguç: Ben tabii görece genç kuşağım, bu güzel hatıralardan sonra benimki olsa olsa ukalalık yapmak olur, tanımayan veya sadece yapılarıyla bir şekilde izlemeye, onu anlamaya çalışan bir insan olarak. (**Resim 11**) Meslek dışında tek ortak noktamız benim de akademi mezunu olmam. O tedrisattan geçtim geldim. Dolayısıyla o kuşağın ve sonrasının akademik etkilerini aşağı yukarı biliyoruz. Hâlâ da taşınıyor bazı hocalarla.

Bazı insanları sadece binasıyla değil, şahsiyetiyle de seversiniz ya, Maruf Önal'ı tamamıyla uzaktan, hiç tanışmamış bir kişi olarak, sevdiğimi düşünüyorum. Bu, cemiyet hayatının içerisindeki örgütçülüğünden olabilir, sakin mimarlığından uzaktan hissedilen kişiliğinden olabilir, duruşundan, mütevazılığından olabilir...

Ziraat Bankası'yla beraber Eldem kuşağından gelen yerel ve geleneksel referanslı modernizmin batı menşeli uluslararası modernizme evrilmesiyle ilgili yapılarında ciddi bir gerilim olduğunu düşünüyorum. Freudyen teorideki baba metaforu üzerinden erkil gücü koparmak istiyor ve bu arayışı taşıyor. Ziraat Bankası, evet, oranları, pencere oranları, kendi çıkmaları, ters kaskatları ve benzeri şeylerle aslında biraz daha Eldem ve o ekole yakın. Kendisi ondan bahsederken Bakırköy'e çok da gidip geldiğini anlatıyor, eskizlerini çizdim diyor, yandaki eve baktım, oradan taşıdım diyor. Belli ki bir yerel bağlamsallık üzerinden onu kurmaya çalışıyor.

Mesela, çıkma seviyeleri, yandaki mevcutlarla ilişkisi, biçimsel olarak yerine gelen ve belli bir referansı da oluşturan; ama hemen yakın çevresinde komşularıyla beraber fotoğrafları da var, oradan herhangi bir geometrik ilişki kurmakta da güçlük çeken bir yapı gibi geliyor bana. Sanki böyle obje olarak tasarlanmış ama yerine de sanki çok oturmamış gibi gelir bana. Onun olduğunu bilmeden önce de bilirdim binayı. 1960'lardan gelen eskizlerinde; karşıdan baktığınız zaman mesela, komşusundaki çıkmalarla kütlesel ilişkisi... Boşluklar çok takip etmez, sekmeler vardır. Tabii bugün etraf ve komşu binaları büyük oranda değişti.

Tekeli: Hans Scharoun'un, organik mimarisini, Aalto'nun Amerika'daki kıvrılmış planlı yurt binasını filan öyle bir anlattı ki Zevi. Mesela Hilton diyor, çiziyor tık tık tık cephe, odalar birbirinden numaralarıyla ayrılıyor diyor, ama Aalto'nun talebe yurdunda bir o yöne bir bu yöne… "Mimarlık budur" diyor, "öteki mimarlık değil ki" Çok etkiledi Zevi, zaten çok iyi bir hatipti, İtalyan mübalağası da var, rahat da konuşuyor, tiyatro oynuyor âdeta, yapılı hoş bir adam.

O zaman, Gio Ponti de geldi mesela, Pirelli binasının mimarı. O da bitmiş form anlatıyordu bize. Mesela Bonatz derdi ki, bu dikdörtgen prizma yapılara, cephe dokularına, "bunlar kumaş gibi, kes bir metre daha, ekle, bir şey çıkmaz bundan". Radyo Evi filan bitmiş formdur. Ama bitmiş form başka, ucu açık form başka. Bunların hangisi doğrudur, kim ne bilir?

Sorguç: Bir de şunu ilave edebilirim: Benim ilgimi çeken bir şey de, çok fazla tipoloji içerisinde çalışıyor olması. Yarışmalar var ve tabii o zamanki yarışmalar çok kıymetli yarışmalar, değerlendirilmesi, gündemleri ve her şeyiyle. Onların içerisinde zaten memleketin ihtiyacı olan kamusal yapılar sözkonusu, ama onun da ötesinde sivil tekil evler, apartmanlar, toplu konut, motel -Bekir Motel-, İzmit'teki Pirelli Fabrikası... (**Resim 14-16**) Motorestler kendi başına bir endüstriyel tasarım, benzin istasyonları ve ekleriyle. 7-8 tane var değişik kentlerde. Birkaçının detaylarına da bakmaya çalıştım. Bir camın içerisine bir doğramayı takmak dönemsel cesaret ve şahane bir endüstriyel durum… (**Resim 17**)

Tekeli: Yalçın Çıkınoğlu diye bir arkadaşımız, Allah rahmet eylesin Abdurrahman Hancı'nın ortağıydı. Maruf Bey'de çalışmış bir süre, sonra bizim büroya geldi. Biz Ankara'da 2000 kişilik bir yurdun projelerini yapıyoruz, onun ahşap doğramalarını çiziyoruz, 1/1 detaylar filan. Yalçın'a verdik. Yalçın onu Maruf Bey'den aldığı bilgiyle irdeledi de irdeledi, kuyumcu gibi çalıştı ve sonunda çok da güzel bir doğrama çıktı. Bizi de etkiledi. Biz de çok doğrama bilirdik, çalışırdık ama Maruf Bey de çok öğretmiş yanında çalışanlara.

Sorguç: Belen Evi de öyle. Siz çok seviyorsunuz, bahsediyorsunuz "benim favori yapılarımdan biridir" diye. Altta bir muayenehane, üst tarafta da kendi evi var. Hakikaten onun çözümleri, bir doğrama çözümü gibi aslında, o kadar dar parselde.

Tekeli: Doğrama çözümü ve pencere oranları filan Otto Wagner gibi, inanılmaz bir şey. O nasıl bir duyarlılık o yaşta bir çocukta? Osmanlıcada bir laf vardır, "mısra-i berceste" derler, divan şairlerinin en güzel mısraları, bir tek mısra; o işte Maruf Önal'ın mısra-i bercestesidir.

Altan: Değişik yapı tiplerinden bahsedince, ben de şöyle düşünmüştüm: Modernleşen bir toplum, modernleşen bir kent var ve aslında modern kent ve toplumun ihtiyacı olan yapı tiplerinden örnekler üretmiş Maruf Önal ve dönemin mimarları.

Tuna: Bir evvelki eğitimciliği üzerine olan söyleşiyi kendi evinde yaptık, Ar Apartmanı'nda. Radi Birol'la alt alta oturuyorlardı. O iki ev de şu anda bilinen kişiler tarafından kullanılıyor. Ev gayet güzel, daha önce Vakıf yönetimindeyken biz bir grup olarak ziyaret etmiştik kendisini. Ortama bakıyorum, çok güzel. Gömme lambalar var ama işte asma tavan yok o dönemde, merdiven çok güzel vs. Sonra mahcup bir şekilde "benim yapım" dedi Maruf Hoca, çok etkilendim. Geçen aylarda tekrar gidip görmüş oldum, bakılmış tertemiz, hâlâ daha güzel, "eskidim" demeyen bir yapıdan bahsediyoruz. Aşağıda apartman görevlisinin oturduğu yerde bir tezgâh yapılmış, o yapıyla ilgili detaylı yazı yazan arkadaşlarımız göstermişlerdi. O dönemde bir apartmanın planını çizmekle yetinmiyorlar, apartmanın yazısına varıncaya kadar detaylara iniyorlar. (**Resim 18**)

Tekeli: Öyledir, öyle yapmak lazım, biz hep öyle yapmaya çalıştık. Aldığımız şey oydu.

Sorguç: Yapı yapma ve bunu bilme hali çok kıymetli o dönem için. Maruf Önal çok üretken bir insan dönemine baktığınız zaman. Muhtemelen o akademik dünyadan uzak kalsa yaptığının daha fazlasını yapabilirdi, belki de daha azını, onu da bilmiyoruz. Engelleme ihtimali taşıdığı gibi tetikleme ihtimali de taşıyor olabilir, bazen konsantrasyon sağlar bu işler. Ama şöyle bir durum da var: Bir iki defa birincilik elinden alınıyor, cemiyet hayatına giremiyor, bir tür başka bir sendrom da yaşıyor kendi içerisinde, öyle gibi gözüküyor. Çünkü işte hükümet beni sevmiyor, politik duruşumdan dolayı beni dışlıyorlar, diyor. Ankara Karayolları Yarışması'nda, mesela, sözleşmesi imzalanıyor, ama projeyi çelikten betonarmeye çeviriyorlar, elinden alıyorlar projeyi.

Altan: Oradaki şikâyeti bürokrasinin kendisini çok sevmediği gibi bir şikâyet. Oda'da olmasıyla da ilişkili olabilir.

Tuna: Ben şuna da katılıyorum, akademi tabii ki zamanını çalmıştır, ama görüyorsunuz, bir kitaba ulaşmanın bile sıkıntılı olduğu bir dönemden bahsediliyor. Üniversite ortamının insanı zenginleştiren, besleyen bir yanı var o dönem.

Altan: Bölgeselcilik yaklaşımını da rasyonalize ediyor.

Sorguç: Ondan kurtulmaya çalışıyor. Onda bence bir tuhaflık sezmeye başlıyor. İlk yaptığı, Belen Evi'nde de öyle. 25 yaşında yapıyor. O zaman o kadar akılcı davranıp üst taraftaki yatak odaları ile alttaki yaşam alanının pencerelerinin kendi başına ebatlanıp ama kendi içerisinde fasatta kompozisyon haline gelmesi ve plan şemasını buna göre kurması büyük bir akılcılık. Geldiği arkaplanı düşünürseniz, gereksizin hiçbir zaman olmadığı bir dönem. Diğerlerinde de öyle, Pirelli Fabrikası, benzin istasyonları, onlar da yüksek rasyonalite isteyen şeyler, o yüzden çok kolay yapıyor onları ve çok yapıyor.

Tuna: Şimdi bu Kaplancalı Apartmanı'nın planına bakıyorum, gerçekten de çok güzel, çok değişik, bunu bir müteahhide kabul ettirmek çok zor.

Sorguç: Çok zor. Bunun tepesinde bir de havuz yapıyor. Bir süre kullanılmış, kapanmış sonra. O zaman bunu yapmak da zor, o su yükü ve suyun dalgalanımıyla ilgili ciddi bir statik mesele var.

Tuna: Şimdi biraz imar mevzuatının getirdiği sınırlamalar ya da yönlendirmelerle lüks apartmanlar sıradan apartmanların şişmiş hali oluyor. Daha kaliteli malzeme kullanıyorsunuz, daha büyük odalar yapıyorsunuz, bir oda daha fazla yapıyorsunuz, ama Kaplancalı gibi bir şey yapmıyorsunuz, çünkü bunu pazarlayamıyor müteahhit, öyle bir sıkıntısı var.

Sorguç: Öteki türlü tabii yapması kolay, satması kolay.

Altan: Reks Sineması tasarımı da var, hiç bahsetmedik.

Tuna: Reks çok güzel, şu anda perişan durumda. Bölünme nedeniyle algılayamıyorsunuz. Merdiven hâlâ duruyor yerli yerinde ama dışı kaplanmış bir sürü şeylerle. Hatta geçenlerde ilk 100 önemli yapı içerisinde Reks Sineması sayıldığı için "Reks'i bile koymuşlar" gibi bir eleştiri oldu ki bence çok ciddi haksızlık bunu söylemek. Yıkılacağı haberini duyunca paniğe bile kapıldım, gişesinde yıkım kararı alındığına dair yazılar var. (**Resim 19**)

Altan: Önal'ın çok yönlü kimliğini, mimarlığın profesyonel, akademik ve örgütlenme süreçlerinde yer almış olmasının önemini vurgulayarak bitirebiliriz bu noktada. Katkılarınız için çok teşekkür ediyoruz.

* Aksi belirtilmedikçe görseller Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şube arşivinden alınmıştır.

Bu icerik 1217 defa görüntülenmiştir.